

Harri Jokiranta
Seinäjoen apulaiskaupunginjohtaja
Huoltaja-säätiön isännistön jäsen

III Bruno Sarlin -seminaari/Sosiaaliturva-lehden 95-vuotisjuhlaseminaari
21.11.2007

Osallisuus – valta – voimaantuminen

Yhteiskunnallinen keskustelu on nostanut agendalle kansalaisten aseman ja roolin niin henkilökohtaisissa elämänkulun ratkaisuisissa kuin laajemmin yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Kysymys on oikeudesta olla läsnä, osallistua – olla subjekti sekä itseä koskevissa että laajemmin yhteisiä asioita koskevissa ratkaisuisissa. Agendan muotoilussa maamerkkeinä ovat mm. yksinäisyys, syrjäytyminen, köyhyys ja sosiaalisen pääoman puute.

Pohdinnan lähtökohta voidaan ehkä yksinkertaistaa ja tiivistää kahteen ulottuvuuteen, jotka arjessa kietoutuvat yhteen. Ne ovat subjektius ja demokratia.

Subjektiudella tarkoitan yksinkertaistettuna oikeutta olla itse asiantuntija itseä koskevissa ratkaisuisissa ja päätöksissä. Subjektius ei ole kuitenkaan oikeutta vailla vastuuta. Aitoon subjektiuteen liittyy mielestäni aina vastuullisuus omista ratkaisuisista ja myös sitoutuminen toiminaan yhdessä ratkaisuun osallistuvien kanssa. On ehkä paradoksaalista, mutta todellinen subjektius ei ole mahdollista ilman yhteisöllisyyttä. Kun yksilöstä tulee ”minä” vain suhteessa muihin, on aito subjektius aina myös vastuullisuutta toisille.

Demokratiassa puolestaan näen tällä hetkellä korostuvan edustuksellisen demokratian rinnalla erilaiset ratkaisut, joilla kuntalaiset voivat osallistua ja olla vaikuttamassa päätöksentekoon ja erityisesti asioiden valmisteluun ja toimintojen suunnitteluun.

Kuntalain (27 §) mukaan valtuuston on pidettävä huolta siitä, että kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on edellytykset osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Kunta voi vapaasti päättää siitä, miten se tämän velvollisuutensa käytännössä toteuttaa.

On totta, että otsikon mukainen teema ei ole uusi ja että siitä on myös monia hyvin perusteluja ja erilaisia tulkintoja. Mielenkiintoiseksi teema tulee mielestäni tämän seminaarin lähtökohta-asettelun puitteissa.

Bruno Sarlinin Köyhäinohoitolehdessä 1915 ollut artikkelisarja ”Avonaisen köyhäinhoidon tarkoituksenmukainen järjestely kunnissamme. Mihin suuntaan?” antaa aiheeseen omanlaisensa perspektiivin. Sen lähtökohtana on keskustelu Sarlinin esittämästä kaitsijajärjestelmästä ja siihen kiinteästi liittyvästä köyhäinohitokysymyksestä. Tartun tässä yhteydessä lyhyesti vain ensimmäisessä artikkelissa käytävään keskusteluun köyhäinhoidon olemuksesta ja sen heijastuksiin tämän päivän yhteiskunnalliseen keskusteluun osallisuudesta, vastuusta ja vallasta.

Sarlin päätyy toteamaan, että köyhäinhoidon ymmärrys ja sen myötä käytännön ratkaisut ovat kiinteästi yhteydessä ymmärrykseen yhteiskunnasta ja sen kehityksestä. ”Yhteiskuntatajunta eli toisin sanoen tietoisuus siitä, että on ja tahtoo olla osa kokonaisuudesta, käsitys siitä, että elää ja on elämästään vastuunalainen ei vain itselleen, vaan kokonaisuudellekin, sellainen yhteiskuntatajunta on oleva, niin uskon, tulevaisuuden yhteiskunnan aateluutena. Sellaista tajuntaa on köyhäinhoidon kautta meidän päivinämme pyrittävä juurruttamaan.”

Sarlin toteaa tarkastelussaan, että tälle pohjalle tulee myös köyhäinhoidon käytännön ratkaisujen perustua. Hän näkee ratkaisuissa kolme perusteltua tasoa – vastaajan oman perustellun ajattelun mukaisesti:

- 1) ”Köyhäinhoito on asetettu, niin sanotaan, lieventämään hätää ja puutetta, pelastamaan kristityn ja valistuneen yhteiskunnan hädänalaisia jäseniä kuolemasta nälkään ja hoidon puutteeseen. – Onhan vastauksessa totta ja oikeata, mutta tämä vastaus ei riitä.”
- 2) ”Köyhäinhoito ei saa tyytyä, sanovat he puolestaan, vain hädän lieventämiseen. Sen on poistettava sitä ja pyrittävä ehkäisemään sen syitä ja syntyä, kykenemättömyyttä, työnpuutetta, juoppoutta, laiskuutta, huikentelevaisuutta: sanalla sanoen kaikkia niitä yhteiskunnallisia epäkohtia ja yleisiä paheita, joiden seurauksena köyhäinhoito useimmiten esiintyy. Tässä vastauksessa on jo enemmän syvyyttä, enemmän arvostelevaa järkeä ja inhimillisyyden tuntoa. Sen mukaisena laajenee köyhäinhoidon tehtävä hätäntyneen yksilön hetkellisestä hoiteluista moninaisia yhteiskuntaelämän varjopuolia käsitteleväksi reformityöksi.”
- 3) ”Mutta vieläkin puuttuu jotakin, vieläkin korkeampiin päämääriin on köyhäinhoidossakin pyrittävä. Sen on otettava ohjelmansa ylimmäksi pykäläksi koko kansakunnan onni ja menestys, sen yleinen vapauttaminen köyhyyden kurjuudesta; sanalla sanoen: köyhäinhoidon korkeimmaksi määräksi on asetettava köyhyydettömyys, köyhäinhoidon asteettainen itsensä tarpeettomaksi tekeminen.”

Esittämänsä tarkastelun perusteella Sarlin tekee mielestäni tällekin päivälle tärkeän retorisen kysymyksen:

”Sisältääkö tämä sitten aivan uusia, meille ja menneille ajoille vieraita käsitteitä? Eipä niinkään. Kristillisen kirkon alkuaikoina nimitettiin yhteiskunnan eri jäsenten suhtautumista toisiinsa veljelliseksi rakkaudeksi; n.k. valistusajalla mainittiin sitä humaniteetiksi,

inhimillisyydeksi; suurten vallankumousten vaikutuksesta kastettiin yhteistunto jälleen veljeydeksi ja tasa-arvoisuudeksi ja meidän päivinämmme ymmärrämme käsitteen sisällön parhaiten solidaarisuudesta eli yhteisvastuusta puhuessamme. Mutta eri nimityksistään huolimatta on käsite aina pysynyt samana. Aikakausi aikakauden jälkeen on ihmiskunta huomannut, ettei ilman sitä tulla toimeen.”

Kun tähän taustaan siirtää alussa esittämäni lähtökohdan kansalaisen aseman ja roolin muutoksesta, on hyvä kysyä ensinnäkin, mikä on tänään se mitä ilman ei tulla toimeen ja toiseksi, miten kuvata tätä ilmiötä tänä päivänä. Olisiko niin, että tänään, tätä ilmiötä kuvattaessa ja samalla jatkettaessa ketjua yhteiskuntataajunnasta, kysymys on erityisesti osallisuudesta, mutta myös välittämisestä. Osallisuus on oikeutta olla läsnä, kuulua yhteisöön ja sen kautta vaikuttaa päätöksentekoon. Osallisuuteen sisältyy olennaisesti välittäminen. Näin Sarlinin esittämä ajatusketju täydentyisi tämän päivän yhteiskuntakeskustelussa tavalla, jota emeritus arkkipiispa **John Vikström** pohti hyvinvointi 2015 -seminaarissa vuonna 2005.

Arkkipiispa John Vikström pohdiskeli seminaaripuheenvuorossaan inhimillisten ja taloudellisten arvojen välistä problematiikkaa erityisesti hyvinvointivaltion kehittämisessä. Hänen mukaansa hegemoniataistelua käydään sosiaaliliberalistisen hyvinvointi-ideologian ja uusliberalistisen markkinaideologian välillä. Hyvinvointiyhteiskuntamme on perustunut ensimmäiseen näkemykseen, universaaleihin sosiaalipalveluihin ja sosiaalisen näkökulman huomioonottamiseen yhteiskuntapolitiikan kaikilla lohkoilla. Uusliberalistisen markkinaideologian ensisijaisena tavoitteena ei ole luoda hyvinvointiyhteiskuntaa, vaan se on sivutuote taloudellista voittoa tuottaessa. Vikström kysyikin, ovatko inhimillisyys ja taloudellisuus vastakohtia vai voitaisiinko ne sovittaa yhteen, sillä ne ovat riippuvaisia toisistaan.

”Lähden siitä, että inhimillisyyden ja taloudellisuuden välinen suhde näyttää erilaiselta hyvinvointivaltiomme eri vaiheissa. Reippaasti yleistäen esitän heti aluksi sen ajatuksen, että ”klassisessa” pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa voitiin tämä suhde ilmaista sanoilla ”taloudellisuutta inhimillisyyden ehdoilla”. Hyvinvointivaltiomme nykyistä muutosvaihetta voitaisiin sen sijaan kuvata sanoilla ”inhimillisyyttä taloudellisuuden ehdoilla”. Tällöin sana ”taloudellinen” viittaa sekä taloudellisten resurssien luomiseen että niiden käyttöön.”

Näin Bruno Sarlinin käymä keskustelu jatkuu yhä ja saa muotonsa alkaneen uuden vuosituhanen yhteiskuntataajunnan kysymyksenasetteluissa erityisesti koskien sosiaalipolitiikan toimintakäytäntöjä ja niiden perusteluja.

Mitkä ovat sitten keinot lisätä osallisuutta, valtaa ja niiden kautta voimaantumista, enemmän tai vähemmän Bruno Sarlinin hengessä?

Näkemykseni mukaan:

1) Jokaisella on oikeus turvalliseen arkeen, joka muodostaa pohjan laajemmalle hyvinvoinnille. Se edellyttää toimivia peruspalveluja ja niihin rinnastettavia etuus- ja vakuutusjärjestelmiä.

2) On välttämätöntä arvioida kriittisesti sosiaalihuollon työkäytäntöjä sen mukaan miten asiakaslähtöisiä ja/tai -keskeisiä ne ovat. Ei riitä, että asiakas on läsnä ja osallisena omassa asiakastapahtumassaan. Osallisuus on laajennettava mukana olemiseksi palvelujen suunnittelussa ja päätöksenteossa. Edelleen haasteena on se, miten osallisuus laajenee suoraan kansalaisuuteen.

3) Yhteisöllisyyttä on rakennettava uusina koalitioina. Työ- ja sukukeskeisen yhteisöllisyyden rinnalla on tuettava muun muassa harrastusten ja asuinalueiden synnyttämää yhteisöllisyyttä.

4) Keskeistä on myös paikallisdemokratian puolustaminen kunta- ja palvelurakennemuutoksessa, ettei kunta tyhjenny yhteistoiminta-alueisiin, uusiin kuntayhtymiin, liikelaitoksiin ja markkinoille.

5) Yhteiskuntatajuntaan on nostettava välittäminen ja hyvinvointi hyvän talouden edellytyksenä eikä päinvastoin. Muna-kana-syndroomalle on annettava vastaus sosiaalipolitiikan ja köyhäinhoidon näkökulmasta! Me emme voi jäädä välinpitämättömiksi sen suhteen kumpi pää edellä ajetaan.